

DOCUMENTE ÎN LIMBA POLONĂ EMISE DE CANCELARIILE DOMNILOR ROMÂNI (SEC. AL XVI-lea ȘI AL XVII-lea)

ELENA LINȚA

Printre marile merite de editor ale lui Ioan Bogdan se poate enumera și culegerea documentelor polone privitoare la istoria patriei și poporului nostru și publicarea lor în *Suplimentul II* al colecției Hurmuzaki¹. Avînd un larg orizont asupra istoriei și acordînd importanța cuvenită tuturor surselor de informare științifică, Ioan Bogdan selectează pentru publicare nu numai documentele elaborate în Țările Române, sau adresate acestora, ci toate actele polone în care se fac aprecieri asupra Țărilor Române, asupra relațiilor lor cu turcii, tătarii, polonezii etc. « În decursul publicațiunii volumului al doilea — declară editorul în prefața la volumul II — m-am convins că Academia posedă printre materialele sale o sumă de documente, corespondențe și memorii care, deși nu privesc de-a dreptul treburile moldovenești sau munteneste, au totuși o oarecare însemnătate pentru istoria noastră (...) Ele aduc afară de aceasta material nou pentru istoria Poloniei și încă un material foarte interesant pentru epoca de decadență a acestui stat» (p. II).

Astfel, Ioan Bogdan a adunat și editat în cele trei volume ale *Suplimentului II* la colecția Hurmuzaki materialele poloneze referitoare la istoria și relațiile Țărilor Române cu alte țări, aflate în nouă biblioteci și arhive din Polonia², în arhiva regală din Stockholm și arhiva Curții imperiale din Viena. Aceste materiale privesc o perioadă de aproape două secole și anume de la 1510 pînă la 1703.

Pregătind pentru tipar documentele respective, Ioan Bogdan s-a preocupat de publicarea lor cît mai corectă, însoțindu-le cu note și explicații³, dorind ca ele să reprezinte nu numai surse de informație istorică, dar și lingvistică⁴. Din păcate însă, copiile de care dispune sînt de multe ori incorecte⁵, iar editorul

¹ *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Euxodiu Hurmuzaki, vol. I—XXI, București, 1887—1942; *Suplimentul II*, București, 1893, 1895, 1900.

² Biblioteca și muzeul Czartoryski din Cracovia, Biblioteca Institutului Ossoliński din Lvov, Arhiva municipală a orașului Lvov, Biblioteca Universității Jagiellone din Cracovia, Arhiva familiei Radziwiłł din Nieśwież, Arhiva Zamojski din Varșovia, Arhiva orașului Cracovia, Arhiva conților Działyński din Kórnik.

³ « Am căutat a explica orice nume sau dată care ar fi putut da naștere la îndoieli și presupuneri » — I. Bogdan în prefața la vol. I (p. X).

⁴ « Avînd o sumă de copii atît de variate înaintea mea, am crezut că e bine să le public pe toate cu ortografia lor și să nu urmez exemplul Academiei din Cracovia, care în publicarea actelor istorice a adoptat ortografia polonă modernă. »

⁵ Copiile documentelor din Biblioteca Czartoryski « sînt copii de-ale celor doi studenți, colanțate rău sau necolanțate și din pricina asta cu multe greșeli, pe care ne-am silit a le îndrepta prin conjecturi » — *Supl. II*, vol. II, p. VII. Despre documentele din Biblioteca

nu are posibilitate să le colaționeze personal, sau cu ajutorul unei persoane competente, așa că încearcă să îndrepte singur ceea ce i se pare că a fost copiat greșit, lucru care nu a dat cele mai bune rezultate.

În legătură cu împrejurările istorice, economice și politice care au condiționat relațiile strînse dintre statele feudale românești și regatul feudal vecin începînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, există o serie de studii prețioase¹. Există de asemenea studii cu referire în special la relațiile culturale româno-polone². Nu s-a studiat însă pînă acum în mod special un aspect important al acestor relații, care implică în același timp legături politice și culturale: întinsa corespondență diplomatică în limba polonă întreținută de cancelariile Țărilor Române³. Ea atestă prezența unei «secții polone» în aceste cancelarii, arată interesul pentru limba polonă în societatea cultă a vremii și dovedește prezența unor cărturari cunoscători ai acestei limbi. Studiul ambiantei culturale în care a apărut marea școală a cronicarilor moldoveni trebuie să cuprindă neapărat și această latură, cu atît mai mult cu cît, așa cum se va vedea, curba parcursă de diplomatica româno-polonă urmează în esență evoluția celorlalte manifestări ale prezenței culturii și limbii polone, prin diferiți emisari ai săi, în viața culturală a societății feudale românești.

Primele manifestări scrise ale relațiilor politice și diplomatice dintre români și polonezi au folosit ca limbi de comunicare limbile slavonă și latină. Această stare de lucruri s-a menținut de-a lungul secolelor al XIV-lea și al XV-lea, cu anumite preponderențe în dependență de domni, de împrejurări și probabil de limba în care este scris mesajul la care se răspunde. Astfel, dintre domnii Moldovei, Alexandru cel Bun corespundează cu polonii în latină⁴, de asemenea

Jagiellonă editorul declară: «S-au copiat de către funcționarii bibliotecii (...) Copiile sînt rele și necolaționate; întocmai ca la documentele din tecile lui Naruszewicz, am fost siliți și aici a face multe îndreptări și conjecturi» — *ibidem*, p. VIII. Despre copiile documentelor familiei Radziwiłł din Nieśwież scrie: «Copiile documentelor polone nu sînt tocmai rele, ale celor latine însă sînt așa de rele, încît multe au trebuit lăsate la o parte» — *ibidem*, p. VIII.

Editorul vorbește cu respect despre copiile realizate de B. P. Hasdeu după documentele din arhiva orașului Lvov și de Przyborowski, «un învățat filolog polon», după documentele din Arhiva Zamojski din Varșovia. De asemenea, reluînd documentele stavropighiei din Lvov după ediția lui I. Šaranjevič, I. Bogdan menționează în prefață: «documentele fiind bine publicate, noi le-am reprodus aci, îndreptînd pe ici pe colea cîte o mică greșală».

¹ *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei, București, 1962; P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne à la Mer Noire au Moyen-Âge*, în «Revista istorică română», vol. 3/1934, fasc. 2—3, p. 14—15 (versiunea românească în *Interpretări românești*, București, 1947); C. Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei*, în «Revista istorică română», X/1940, p. 237—332; I. Ursu, *Relațiunile Moldovei cu Polonia pînă la moartea lui Ștefan cel Mare*, Piatra Neamț, 1900; P. P. Panaitescu, *Curs de istoria românilor*, predat în anul 1927—1928 (litografiat); același, *Istoria Poloniei*, curs litografiat; același, *Legăturile moldo-polone în sec. XV și problema Chiliei*, în Rsl, III, 1958, p. 95—114; I. Petrică, *Relațiile politico-economice între Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XV-lea* în Rsl, X, p. 341—356.

² P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, București, 1925; același, *Influența polonă și rusă în cultura română*, curs litografiat, fără dată; I. C. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare*, în «Cercetări literare», III, p. 1939, p. 219—294; St. Lukasiuk, *Pologne et Roumanie*, Paris, 1938 ș.a.

³ Referiri sumare la N. Grămadă, *Cancelaria domnească în Moldova pînă la domnia lui Constantin Mavrocordat*, în «Codrul Cosminului», IX, 1935, p. 131—231. Pentru stadiul actual al cercetărilor asupra diplomatiei feudale românești (latină, slavă, greacă) a se vedea *Introducerea*, vol. I, și II la *Documente privind istoria României*, Ed. Academiei, București, 1956.

⁴ Cf. Costăchescu, *Doc.*, II, p. 642 și urm.; Hurm. II, partea II, p. 42.

și urmașul său Iliș¹, spre deosebire de majoritatea domnilor moldoveni, de la care ne-au rămas scrisori în slavonă adresate Curtii polone.

În secolul al XVI-lea începe să se scrie în cancelariile domnești și în limba polonă. Trecerea se face treptat. Limba primelor scrisori slave cu caractere latine este o îmbinare de formule slavone cu limba ucraineană și polonă. De ex.:

«Thurci cyahnutz na thvyv Koronu Vhorskuyu, ieho miloscza czasto dawal wyedeny cralewy ieho milosczy y woyewode Iedelskiemv, aby sia pazily y przyhotowaly mocno voyskamy»²; «iawno czynim i-sim naszym listom wsim pospolite kazdomu, kotoryi tot list budiet czuti albo jeho czutczy uslyszyt»³.

Dintre documentele păstrate pînă în zilele noastre, cea mai veche scrisoare emisă de cancelaria Moldovei în limba polonă datează din anul 1524 și este adresată de Ștefăniță, voievodul Moldovei, senatorilor Poloniei⁴. Prima scrisoare în limba polonă adresată domnilor români, pe care o cunoaștem, este solia lui Sigismund, regele Poloniei, către Petru Rareș, trimisă prin palatinul Podoliei la 16 oct. 1532⁵, la care Petru răspunde tot în polonă⁶, deși în acea perioadă, atît cu Petru, cît și cu Vlad, voievodul Țării Românești, Sigismund corespundează mai ales în limba latină.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (mai ales după venirea lui Alexandru Lăpușeanu la tronul Moldovei) corespondența în limba polonă se intensifică. Ea culminează cu anii domniei lui Ieremia Movilă (1595—1606), cînd și interesul general pentru cultura și limba polonă este în Moldova în plină creștere⁷. În secolul al XVII-lea are loc o revenire a scrisului polon în cancelaria de la curtea Moldovei în perioada domniei lui Miron Barnovschi (1627—1629). După aceasta curba începe să scadă treptat, scrisorile în limba polonă devin sporadice, ultima de care dispunem fiind cea din 1694 a lui Constantin Duca către stavropighia din Lvov⁸.

Răspîndirea cunoștințelor de limba polonă în pătura cultă a societății românești s-a făcut pe mai multe căi, una din ele fiind educația primită de unii fii de boieri în școlile polone ale vremii.

Pătrunderea acestei limbi este favorizată și de stabilirea de legături de prietenie și chiar de rudenie între boierii români (mai ales moldoveni) și nobilii polonezi⁹. Astfel, voievodul Moldovei Petru Aron ținea la curtea domnească pe o soră a sa, căsătorită cu nobilul polon Orzechowski, iar pe o nepoată din această căsătorie o măritase cu un alt nobil polon, Czolhański. Acestor rude, cărora domnul le dăruise moșii întinse¹⁰, li se cereau uneori și servicii pentru domnie¹¹. Datorită acestor înrudiri, învață limba polonă și alți membri ai

¹ Cf. Costăchescu, *Doc.*, II, p. 644, 646, 648 ș.a.

² Scrisoarea lui Ștefăniță către Sigismund I, 1523 (Hurm. II, 3, p. 708), despre care se declară în nota redacției: «Contextus Slavicus huius tabulae, litteris latinis transcriptus et lingua Polonica permixtus». (*ibidem*, p. 720).

³ Scrisoarea lui Bogdan, voievodul Moldovei, către regele Poloniei, Sigismund, scrisă în 1510 — Hurm., Supl. II, vol. I, p. 1; Costăchescu, *Doc. Bogdan*, p. 486—493.

⁴ Hurm. II, partea III, p. 732—734.

⁵ Hurm. Supl. II, vol. I, p. 57—59.

⁶ *Ibidem*, p. 62—63.

⁷ Cf. P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, p. 11.

⁸ Hurm. Supl. II, vol. III, p. 232—233.

⁹ *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei, 1962, p. 393; Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București 1958, p. 57.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1935, vol. I, p. 162.

¹¹ La 7 martie 1594 Aron Vodă trimite pe Czolhański drept sol al său în Polonia (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 309—310) și mai tirziu la Moscova (*ibidem*, p. 474).

familiei. Astfel, dintr-un document adresat de solul polon Drożyński hatmanului Poloniei Jan Zamojski, la 24 februarie 1594, în care relatează convorbirea avută cu Aron Vodă, reiese că sora lui Petru Aron (soția lui Orzechowski) își ajută fratele servindu-i drept tălmăci:

«Od hospodara wołoskiego iestem dosic luzznie przyięty. Pytał mie: mam li z nim co mowic *in secreto*? Wział mię na pokoi, tam sami dway, trzecia pani Orzechowska, siostra iego, tłumaczyła»¹.

Folosirea limbii polone la curtea moldovenească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea este favorizată și de prezența aproape permanentă pe lângă domnie a unor înalți slujitori polonezi, militari sau nobili, care fie că erau în slujba domnilor moldoveni, fie că veneau în misiuni, sau erau în trecere spre Poarta Otomană².

Nu ne sînt cunoscute numele persoanelor care îndeplineau funcția de pisari de polonă, ceea ce îngreunează munca de grupare a documentelor. Din însemnările rămase cunoaștem numai pe Teodor Rudiński, care semnează la 11 martie 1610 pe un document de limbă ucraineană cu elemente polone și scris cu caractere latine³ și pe Iwitsult logofet, care scrie și semnează la 13 iunie 1613 o scrisoare în limba polonă⁴. În afară de dieci, întîlnim unele nume de secretari domnești de origine polonă, cum ar fi secretarul lui Ieremia Movilă, Lacki⁵, sau Stanislaw Czański, în serviciul aceluiași domn⁶.

Personalitatea cea mai marcantă pentru relațiile culturale româno-polone din această perioadă este Luca (Lupu) Stroici⁷. El este cunoscut la curtea

¹ «Am fost primit destul de rece de domnul Moldovei. M-a luat în cămările domnești și acolo (am rămas) noi doi și cu doamna Orzechowska, sora lui, care traducea» (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 327).

² P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 3–5; Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, București, 1963, p. 33; M. Costin, *Letopiseșul*, p. 45, 54; Hurm. Supl. II, vol. I, p. 441, vol. II, p. 102 ș.a.

³ Hurm. Supl. II, vol. II, p. 357.

⁴ *Ibidem*, p. 375. Este de presupus că pe originalele documentelor se mai află și alte nume care nu au fost menționate în edițiile existente.

⁵ Cf. P. P. Panaitescu, *Istoria lui Mihai Viteazul*, p. 91.

⁶ Hurm. Supl. II, vol. I, p. 593. Funcția aceasta de secretar la scaunul Moldovei era unanim cunoscută și solicitată de nobilii polonezi poate pentru rentabilitatea ei. Deducem aceasta și dintr-o scrisoare în care Ieremia Movilă se scuză față de J. Zamojski că nu poate să primească în serviciul său pe un oarecare Szymkowicz, recomandat de dînsul, deoarece țara este infometată și nu poate să plătească atît cît cere candidatul. Hurm. Supl. II, vol. II, p. 321–322.

⁷ Iorga îl consideră descendent din familia Stravici, atestată în documentele secolului al XV-lea (*Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, p. CXIII). Era un om cult, studiase în străinătate împreună cu Ieremia Movilă. B. P. Hasdeu afirmă în *Luca Stroici părintele filologiei latino-române* (București, 1864): «El fu crescut în școalele Germaniei, în țara nemțească, împreună cu Ieremia Movilă» (p. 5–6). Cunoștea greaca, latina, germana, italiana, polona și slavona. Datorită acestor calități a fost făcut mare logofăt de către Despot Vodă în 1562, deși era încă tînăr («Nu putea avea atunci nici 30 ani» — Hasdeu, *op. cit.*, p. 6).

După căderea lui Despot și întoarcerea Lăpușnenilor la domnie, Luca Stroici este înlăturat din funcția de mare logofăt. Ia parte la complotul pentru înscăunarea lui Ion Vodă, dar noul domn are rezerve chiar și față de susținătorii lui și nu-l repune în funcție. Abia Iancu Sasul, conștient de valoarea de poliglot a lui Stroici, îl numește din nou mare logofăt al Moldovei, dregătorie pe care o deține și sub Petru Șchiopul, în a doua sa domnie.

În 1591, o dată cu venirea lui Aron Vodă la tronul Moldovei, Luca Stroici împreună cu frații Movelești și cu alți boieri, fuge în Polonia, unde se bucură de ocrotirea lui Jan Zamojski. În 1593 lui Ieremia Movilă și Luca Stroici li se recunosc la seimul din Varșovia indigenatul și prerogativele de nobili poloni (Niesiecki, *Herbarz Polski*, Lipsk, 1839–1846, vol. 8, p. 536), prin actul semnat de Sigismund al III-lea (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 325–326).

În 1595 cînd Ieremia Movilă devine domn în Moldova, Stroici recapătă dregătoria de mare logofăt, fiind foarte bine apreciat de către domnitor, după cum reiese dintr-o scrisoare a

Moldovei o perioadă foarte lungă, de aproximativ 60 de ani (a murit la aproape 80 de ani, în jurul anului 1610), fiind mare logofăt sub 6 domni (Despot Vodă, Iancu Sasul, Petru Șchiopul, Ieremia Movilă, Simion Movilă, Constantin Movilă). El a fondat și a înzestrat împreună cu mitropolitul Anastasie Crimca mănăstirea Dragomirna¹. Sub controlul său s-au scris și s-au tradus² majoritatea documentelor de limbă polonă din această perioadă, deși, după cum vom vedea mai jos, puține sînt scrise de el personal.

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea în cancelariile din Moldova s-au elaborat incomparabil mai multe documente de limbă polonă decît în Țara Românească (deși ne-au rămas și de acolo unele mărturii din timpul domniei lui Mihai Viteazul, Simeon Movilă, Matei Basarab și alții) ceea ce dovedește că fenomenul stă în legătură cu întreaga orientare politică a curții moldovenești. În cancelaria domnească de la Suceava nu numai că se scriau în polonă scrisorile destinate Poloniei, dar se și traduceau în această limbă unele documente scrise în alte limbi și pe care domnii aveau interesul a le trimite în Polonia, așa cum reiese din unele mențiuni făcute în documente³. Este de presupus că traducerea se făcea fie direct dintr-o altă limbă în polonă, fie prin intermediul oral al limbii române.

În perioada la care ne referim, în afară de scrisori și traduceri de documente se mai scriau uneori în limba polonă și acte de omagiu⁴ și privilegii⁵.

Documentele pe care le avem în vedere în articolul de față au fost găsite, în marea majoritate, în arhivele polone (Ossolineum, Zamojski, Radziwiłł din Nieśwież, Czartoyrski) și au fost publicate de diferiți editori ca autentice. «N-am admis în colecțiunea noastră — declară I. Bogdan — nici un document care să nu se fi arătat autentic din studii comparative cu alte izvoare contemporane» (Hurm. Supl. II, vol. I, p. VII). Din păcate nu s-a urmărit cu aceeași grijă ca documentele să fie originale, sau să se facă specificări în cazul unor copii⁶.

Ținînd seama de unele deficiențe ale culegerilor de documente existente, de o deosebită importanță pentru analiza acestui aspect al diplomatiei feudale românești ar fi elaborarea unui «corpus» al tuturor documentelor în

acestui-a către Jan Zamojski, din 16 februarie 1590, în care îl apără pe Stroici împotriva insultelor aduse acestuia de către un nobil polonez:

«W ossobie posła naszego wielmożnego Lukasza Stroycza logofeta wielkiego Ziem naszych Moldawskich, człowieka zacnego, dobrego, cnotliwego, spokojnego y nie nikomu niewinnego» (În persoana solului nostru, respectabilul Luca Stroici, mare logofăt al țării noastre a Moldovei, om valoros, bun, plin de calități, liniștit și nevinovat față de toată lumea) — P. P. Panaitescu, *Doc.*, p. 67.

¹ Acestei mănăstiri i-a dăruit și biblioteca sa, preluată apoi de Biblioteca Universității din Lvov. Printre cărți a existat un catalog al bibliotecii de la Dragomirna, scris în slavonă, pe patru file de pergament (Cf. B. P. Hasdeu, *Luca Stroici*, p. 14—15, 52).

² P. P. Panaitescu arată că atunci cînd Stroici era plecat din cetatea de scaun, Ieremia Movilă trimitea soli pînă la moșia acestuia din Polonia, pentru ca Stroici să-i «traducă în polonește scrisorile moldovenești» (*Curs de istoria românilor*, p. 57).

³ «Trimitem Înălțimii Voastre, domnul nostru preamiliostiv, scrisori de la sultan și de la pașe, cu traducerea lor în polonă» (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 514); «Tradusă din maghiară în polonă» (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 290—292).

⁴ Hurm. Supl. II, vol. I, p. 263—265, 344—345.

⁵ Hurm. Supl. II, vol. II, p. 361.

⁶ Astfel, în unele colecții se dau drept originale în polonă anumite documente ca de exemplu, scrisorile lui Mihai Viteazul către Ieremia Movilă (Panaitescu, *Doc.*, p. 93—96) și către moldovenii asediați la Hotin (*ibidem*, p. 109—110), sau scrisoarea lui Ștefan Răzvan din 12 octombrie 1595 către boierii moldoveni (Panaitescu, *Doc.*, p. 15—16).

limba polonă emise de cancelariile domnilor români. Realizat în mod științific prin recolaționarea documentelor publicate cu originalele lor din arhive, acest corpus ar oferi o bază solidă pentru studiul istoric și filologic al documentelor.

În articolul de față vom încerca să determinăm pe baza materialului existent trăsăturile caracteristice generale ale documentelor, în scopul grupării lor și al caracterizării scriitorilor de limba polonă. Nu vom analiza toate documentele, ci numai pe acelea care se grupează cronologic și lingvistic. De asemenea, nu vom trata în cele ce urmează actele de cancelarie pe care le considerăm cōpii poloneze, precum nici pe acelea care, prezentînd trăsături cu totul singulare, par a fi scrise de polonezi aflați întîmplător la curțile domnești.

Astfel, de la Petru Rareș ne-au rămas 2 scrisori în limba polonă. Una dintre acestea, scrisă în timpul celei de-a doua domnii, la 22 ianuarie 1542 (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 156—158), este o solie către regele Sigismund, trimisă prin Nicolae Sieniawski, palatinul de Belz.

Cealaltă scrisoare de la Petru Rareș, din 1532 (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 62—63), precum și scrisoarea boierilor moldoveni către regele Sigismund, trimisă după prima cădere a lui Petru Rareș, în 1540 (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 139—141), par a fi scrise de un român cunoscător al limbii polone, dar necunoscător al stilului epistolar polonez. Astfel, pe lângă lipsa formulelor de politețe care caracterizează epistolele polone ale vremii, adresîndu-se regelui Sigismund, se vorbește (după modelul românesc sau slavon) la persoana a doua singular sau plural, în timp ce în limba polonă în adresarea de politețe se folosea (și se folosește și astăzi) persoana a treia. Cităm din scrisorile discutate unele exemple de întrebuintare a persoanei a II în adresarea către rege: «nie *raczyliście* Waszmość, *racz* Waszmość» (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 62), «bo *wiecie* sami, wasza miłość» (*ibidem*, p. 139).

Din punct de vedere morfologic, aceste documente, ca și toate celelalte pe care le vom discuta mai jos, se remarcă prin trăsături caracteristice pentru epoca veche a limbii polone (sec. XVI—XVII), constituind adevărate documente de polonă veche. Așa de ex.: la declinarea feminină de variantă moale se întrebuintează încă vechiul gen. sing. -e:

do swey się *ziemie* wrócić (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 62), *raczyli* Waszmość *tey* *ziemie* dać (*ibidem*, p. 63), z *zadnym* panem co sa okolo *ziemie*, naszey wygnali z *ziemie* (*ibidem*, p. 139).

La nom. -ac. pl. fem. se folosește terminația -e în locul celei dure -y, de exemplu:

Bo te *rade* ci *dway* sobie *uradzili* (*ibidem*, p. 63).

La nom. pl. masc. se observă o anumită oscilare în folosirea terminațiilor. Astfel, la substantivul de temă moale *zdrayca* 'trădător' se aplică atît terminația -y (provenind de la vechea flexiune feminină), cît și -e (flexiunea masculină). De exemplu:

póki sasi *zdraycy* w tureckim byli więzieniu, a gdy nasi *zdrayce* są rozwiązani (*ibidem*, p. 62).

Observăm de asemenea formele vechi ale flexiunii masculine la ac. pl. și lipsa flexiunii specifice pentru subgenul personal:

ażebysmy posłali z swey rady *zadne* a *wazne* pany swe *stoleczne*; *główne* i *stoleczne* pany z rady swęj do Chocimia poszlemy (*ibidem*, p. 63), przeto nawiodł się na *ziemie Turki* (*ibidem*, p. 139).

În domeniul pronomelui întâlnim folosirea pronomelui demonstrativ arhaic *on, ona, ono* în loc de *ten* :

anismy *oney* wspominali, na *on* czas (*ibidem*, p. 62).

După cum am mai menționat, acestea sînt trăsături caracteristice ale limbii polone vechi și se întâlnesc în toate documentele analizate în articolul de față.

Dintre trăsăturile specifice ale celor două documente analizate, remarcăm desfacerea vocalelor nazale în vocală plus consoană nazală:

będać *somsiadami bliskimi* (*ibidem*, p. 62), *y z Multanami piancz sandziakow* (*ibidem*, p. 140).

În scrisoarea lui Petru din 1532, în expresia « *tedy chciey my pomagać* » (*ibidem*, p. 62), credem că este o greșeală de transcriere și că trebuia să fie: « *tedy chciej ny pomagać* » ('deci binevoiește să ne ajute') cu folosirea formei scurte de dat. pl. din slava veche -*NbI*.

În concluzie, putem afirma că trăsăturile caracteristice ale celor două documente analizate ne aduc argumente în sprijinul afirmației făcute mai sus, referitoare la originea română a pisarului acestor documente.

Din actele de cancelarie în limba polonă ale anilor 50—60 ai secolului al XVI-lea ni s-a păstrat o scrisoare din 1558 (*ibidem*, p. 210—211) a lui Alexandru Lăpușneanu către Sigismund August regele Poloniei și actul prin care Bogdan Vodă fiul lui Lăpușneanu, prestează jurămîntul de credință față de Sigismund August¹, în anul 1569 (*ibidem*, p. 263—265).

Ambele documente sînt scrise într-o ortografie arhaică, uneori improvizată. Atît după ortografie, cît și după trăsăturile morfologice și lexicale, s-ar putea presupune că sînt scrise de aceeași persoană, cu toate că au luat ființă la mare interval una de alta. Limba documentelor este arhaică, anterioară datei scrierii, ceea ce ne-ar putea face să presupunem că scriitorul era un om înaintat în vîrstă, care rupsese contactul cu limba polonă vorbită.

Astfel, de exemplu, întâlnim cuvinte cu sensuri arhaice:

księżyc 'lună calendaristică' sens dispărut² (în polona modernă înseamnă numai astrul luna). De exemplu:

« *Wtorego dnia księżicza Octobra roku panskiego 1569* » (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 265) 'În ziua de 2 octombrie anul de grație 1569';

towar 'animal, vită' sens arhaic pe care limba polonă l-a pierdut, păstrîndu-l numai pe acela de 'marfă'³. De exemplu:

« *zaden s poddanich nassich nye ma tam zsobie mieskania miecz, ani stado s towarami, ani pczolami* » (*ibidem*, p. 265) 'niciunul dintre supușii noștri să nu aibă acolo locuință, nici cirezi de vite, nici albine'.

budowanie 'construcție, clădire' sens dispărut⁴ (în limba modernă acest cuvînt înseamnă numai 'acțiunea de a zidi'):

« *przi them budowaniu* » (*ibidem*, p. 210) 'la construcția aceea'.

¹ « Dacă Lăpușneanu fusese partizanul și prietenul polonilor, fiul său Bogdan îl întrecu nesfîrșit în această privire. În 1569 el subsemnă un tratat de închinare din cele mai înjosite în fond și formă » X e n o p o l, *Istoria Românilor*, ed. III, vol. V, p. 85). În felul acesta, considerînd că inițiativa și formularea acestui act a aparținut lui Bogdan, ne putem explica de ce este scris la Iași, dar în limba polonă.

² Cf. A. B r ũ c k n e r, *Słownik Etymologiczny Języka Polskiego*, Varșovia, 1957 (ed. fototip.), p. 277.

³ *Ibidem*, p. 574; J. K a r ł o w i e z, A. K r y ŋ s k i, W. N i e d z w i e d z k i, *Słownik języka polskiego*, Varșovia, 1953 (ed. fototip.), vol. VII, p. 87.

⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 227.

pisanie 'scrisoare, epistolă' sens dispărut ¹ (astăzi determină numai 'acțiunea de a scrie'):

«them *pisaniem naszym*» (*ibidem*, p. 210) 'prin această scrisoare a noastră'.

postapic 'a da ceva, a ceda ceva' sens dispărut ². (În polona modernă înseamnă 'a progresa, a se comporta') De exemplu:

«*niechczą im za pieniedze panowie lwowscy tego postapicz*» (*ibidem*, p. 210), 'domnii de la Lwow nu vor să le dea aceasta pe bani'; «aby im za pieniądze ne jednym mieisczu mathery i karamidy posthapili» (*ibidem*, p. 210) 'să le dea pe bani într-un loc anume materiale (de construcție) și cărămidă'.

Aflându-se sub influența limbii române, scriitorul introduce uneori în text termeni străini de limba polonă, cum ar fi *karamide* (rom. *cărămidă* în loc de pol. *cegla*). Alteori, din aceeași necunoaștere deplină a limbii polone, folosește termeni sau expresii improvizate, de ex.: *bogomodlie* 'rugăciune' (p. 210), *s bozą pomoczą* 'cu ajutorul lui Dumnezeu' (p. 210 în locul expresiei poloneze *z bożej łaski*).

Aceeași slabă cunoaștere a polonei secolului al XVI-lea și oscilare între limbile slave răsăritene, slavonă și polonă se vădește și în morfologie. Astfel, de exemplu în cadrul folosirii prepozițiilor:

-*ku* cu sens asociativ: «*poslalichmy im skarbu naszego kilka seth slothyh a ku temu wolow i ynych reczii*» (*ibidem*, p. 210) în loc de: *i do tego*.

— construirea gen. partitiv și posesiv fără prepoziție: «*poslalichmy im skarbu naszego kilka seth slothyh*» (*ibidem*, p. 210) în loc de: *ze skarbu*; «*zadali abychmy sthrony naszey dali ym czo ku spomozeniu*» (*ibidem*, p. 210) în loc de: *ze strony*; «*o czo thesz i nasz zadali abychmy... dali ym czo*» (*ibidem*, p. 210) în loc de: *od nas*.

Încercînd să caracterizăm persoana care a scris aceste documente, ajungem la concluzia că a învățat limba polonă în teritoriile răsăritene ale statului polon de atunci, deoarece scrie (și desigur pronunță) foarte moale consoana *l* (spre deosebire de *l* dur) ³. De exemplu:

na gardlie karani (p. 265), dlia (p. 210), krolowi (p. 263), kroliestwa (p. 264), prziiaczielia (p. 210), nieprziiaczieliowi, alie, liudzi (p. 264) spre deosebire de pronunția literară poloneză: na gardle, dla, królowi, królestwa, przyjaciela, nieprzyjacielowi, ale, ludzi.

Remarcăm de asemenea procesul de denazalizare ⁴ și desfacere a vocalei nazale -*ę* (ceea ce am îndrăzni să afirmăm că poate fi un indiciu al învățării pe cale orală și nu scrisă a limbii polone), de exemplu: *chowacz y strzcz wiare czistą, przisziegam, obwiezuyemi* (p. 263), *sie, xsienzeciu* (p. 211), *szie, będe, obwiezuye* (p. 264).

În concluzie, putem spune că diacul acestor două documente cunoștea într-o anumită măsură limba polonă arhaică, fără să fie polonez, deoarece introduce termeni străini de limba polonă. Limba documentelor este de proveniență răsăriteană și pare să fie însușită pe cale orală (cf. nenotarea nazalității, sau lipsa unei ortografii unitare). Există în plus unele criterii după care am putea presupune că este român.

¹ *Ibidem*, vol. IV, p. 205.

² *Ibidem*, vol. IV, p. 763—764.

³ Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Varşovia, 1955, p. 151.

⁴ Cf. Kazimierz Nitsch, *Dialekty języka polskiego*, Wrocław-Kraków, 1957, p. 38—40.

De la Ion Vodă, care stătuse câțiva ani în Polonia¹, cunoștea limba polonă și întreținea relații ample cu regatul Poloniei², colecția Hurmuzaki publică numai două scrisori în această limbă (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 270—271 și 274—275). În urma cercetărilor noastre³, am mai descoperit textul necunoscut al unei scrisori a lui Ion Vodă. Din păcate, atât scrisoarea descoperită de noi, cât și una din cele publicate de Bogdan (p. 270—271) — ambele provenind din același an, 1572 — sînt cîpii poloneze contemporane, așa că nu pot fi luate în discuție în articolul de față.

Ultima scrisoare de la Ion Vodă, din 1573, marchează apariția unui nou scriptor pentru limba polonă, pe care îl vom reîntîlni mai tîrziu, pe toată perioada cît va fi Luca Stroici mare logofăt. Acesta se remarcă printr-o bună cunoaștere a limbii și ortografiei polone a timpului și prin cunoștințe în domeniul stilului epistolar polonez. Din păcate, nu avem nici un fel de date despre acest important grămatic, din mîna căruia au ieșit majoritatea documentelor de limbă polonă emise de cancelaria Moldovei în anii 1573—1604. Activitatea lui începe deci sub Ion Vodă (1572—1574), se continuă sub Petru Șchiopul (1574—1579), este predominantă în timpul domniei lui Ieremia Movilă (1595—1606) și se mai întîlnește sporadic și în timpul lui Simeon Movilă și Constantin Movilă.

Dintre persoanele cunoscute în istorie care s-ar putea identifica cu acest grămatic, cităm pe Gavriil logofet, nepot al lui Luca Stroici, iscălit uneori pe documente: «supt chrisoavele domnului (este vorba de Petru Șchiopul — n.n.) întîlnim mai întîi numele lui Luca Stroici, mare logofăt, avînd ca al doilea logofăt pe Gavriil, soțul fetei Vistierului Stroici»⁴. Din păcate însă, pe nici unul din documentele discutate nu a rămas, sau nu s-a copiat în ediții, nici o notă din care să reiasă numele acestui scriptor. Regăsim doar iscălitura logofetilor sub care a lucrat el, respectiv Luca Stroici și Ioan Golia, logofătul Țării de Sus «care iscălește actele supt Ion rebelul»⁵. Ne mai este de asemenea cunoscut numele pisarului Berheci, care a scris la cancelaria Moldovei sub Ion Vodă și Petru Șchiopul⁶.

Limba scrierilor acestui important grămatic anonim se caracterizează prin următoarele trăsături distinctive:

1 — înmuierea consoanei *l* sub influența vocalelor anterioare, caracteristică pentru dialectele polone de răsărit⁷. De exemplu:

alie, *zalieciwszy* (Panaiteescu, *Doc.* p. 47), *zalieczamy* (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 348), *wszelyaka* (*ibidem*, p. 349), *obywatelie* (Panaiteescu, *Doc.*, p. 18), *liudze*, *zaliem* (Kaluzniacki, p. 56), *dliategohmy*, *liepszey* (*ibidem*, p. 57).

2 — trecerea consoanei *g* în *h*, caracteristică pentru aceeași arie lingvistică⁸. De exemplu:

ku bochu (Panaiteescu, *Doc.*, p. 48), *z Bielohradu y z Tehiniey* (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 342).

¹ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea I, p. 195.

² Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, București, 1963.

³ Elena Lința, *Materiale inedite privitoare la epoca primului interregnum polonez și la politica domnului moldovean Ion Vodă*, Rsl., XI, p. 287—310.

⁴ B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, vol. I, partea I, p. 117, 134.

⁵ *ibidem*, p. 134.

⁶ *ibidem*, p. 134.

⁷ Z. Klemensiewicz..., *Op. cit.*, p. 151.

⁸ S. Urbanczyk, *Zarys dialektologii polskiej*, Varșovia, 1953, p. 23.

3 — denazalizarea și desfacerea vocalelor nazale, de exemplu: mie, sie, prosoncz (Panaitești, *Doc.*, p. 47), pamientayacz (*ibidem*, p. 48), napřen-dzei, iesliwienc, niechenc, chenc, bendanc (*ibidem*, p. 52), świenta, bendzie, bendanc, sandzić (*ibidem*, p. 53), żandami, bendziemy, prosoncz (*ibidem*, p. 43—44), wieczszych, wiecz (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 377).

4 — trecerea vocalei *e* respectiv *e* în *i* și *y*, fenomen caracteristic pentru dialectele polone de sud. De exemplu:

miwać wiadomość (Panaitești, *Doc.*, p. 107), naczyracz, szyrey (*ibidem*, p. 28), niktorych (*ibidem*, p. 40), tydysz, tysz (*ibidem*, p. 43, 45), nie-przyiacil (*ibidem*, p. 107), kupeczy ziemi naszey moldawsky (Kaluzniacki, p. 56).

5 — trecerea vocalei *y* respectiv *i* în *e*, trăsătură caracteristică a limbii ucrainene. De exemplu:

nietelko (Panaitești, *Doc.*, p. 68), nie bely (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 316), zalozic raczel, przislo belo placzie (*ibidem*, p. 317).

6 — reducerea grupului consonantic *dl* la *l* sub influența limbilor slave de răsărit, sau a limbii slavone. De exemplu:

doszel (Panaitești, *Doc.*, p. 58), szel (*ibidem*, p. 59), naszel (*ibidem*, p. 67).

7 — este de remarcat că în cuvintele care prezintă alternanța vocalică dialectală *je/ja*, scriitorul analizat folosește grupul *je* caracteristic pentru dialectele din sudul Poloniei. De exemplu:

przyiechali (Panaitești, *Doc.*, p. 60), powiedzieli (*ibidem*, p. 61), przyiechać (*ibidem*, p. 57). Uneori apar la el și forme hipercorecte, ca de ex.: opowiedaiąc (*ibidem*, p. 59), widziel (*ibidem*, p. 39), powiedaiącz (Kaluzniacki, p. 56).

8 — păstrarea articolului hotărît românesc la numele proprii, de exemplu:

Iancul starosta nasz Czarnowiecki (Panaitești, *Doc.*, p. 36), Iancul tesz powiada (*ibidem*, p. 37).

În concluzie, putem afirma că scriitorul care a scris documentele în limba polonă analizate, cunoaște foarte bine limba polonă, ortografia și stilul epistolar, manifestă unele trăsături dialectale polone de sud-est și chiar ucrainene. El este acela care scrie și corespondența logofătului Luca Stroici, deși acesta era un bun cunoscător al limbii polone. Astfel, în fotocopiile scrisorilor lui Luca Stroici din 20 aprilie 1599 și Ieremia Movilă din 20 noiembrie 1600, publicate de P. P. Panaitești¹ remarcăm același scris în ambele documente și aceleași trăsături lingvistice ca cele analizate mai sus, diferind de scrisul și semnătura lui Luca Stroici².

Există totuși câteva scrisori care par a fi scrise de Stroici personal (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 350, 373—374, 377—378 ș.a.). Ele se deosebesc într-o oarecare măsură de cele analizate mai sus mai ales din punct de vedere fonetic (folosirea corectă a nazalelor, întrebuițarea formelor cu *ja* în cuvintele cu alternanța vocalică dialectală *je/ja*: przyjachal, jachać, przyjachawszy ș.a.), și prin trăsături specifice dialectelor de nord (mazovian și wielkopolon).

Remarcăm în plus că și scrisorile în slavonă scrise de Luca Stroici către stavropighia din Lemberg au foarte multe elemente de limbă polonă. De exemplu:

¹ P. P. Panaitești, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București 1936, p. 75, 138.

² Luca Stroici s-a isălit cu litere latine pe mai multe hrsoave, de exemplu pe două documente de la Iancu Sasul din 1580, publicate de B. P. Hasdeu în *Arhiva Istorică a României*, I, p. 127 și III, p. 198.

зрозуміли єсми такъ [зъ] стронн подажкованъ...; рачил се вбещати за помощью кожійу ведашгъ того хочется постарати...; еднакже дади его госпо- дарскон милости справс... (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 461).

Cînd era absolut necesar, Luca Stroici traducea unele scrisori și le transcria singur, așa cum reiese dintr-o mărturisire de-a sa: « Pe ziua de 28 aprilie, la moșia mea Zwinigrad, a venit un trimis al mării sale domnului, cu o scrisoare a mării sale..., îmi scrie mării sa s-o transcriu în polonă și să v-o trimit». Hurm. Supl. II, vol. I, p. 416.

Desigur însă că numai pe baza unei analize paleografice amănunțite a originalelor documentelor respective s-ar putea stabili cu certitudine care dintre documente au fost scrise de mîna lui Luca Stroici.

Cele două persoane analizate mai sus efectuează munca de traducere și scriere a majorității documentelor emise sub domnia Movilești.

Începînd cu domnia lui Miron Barnovschi — el însuși un bun cunoscător al limbii polone — își face apariția un nou scriptor, care scrie cu ușurință într-un stil complex, alambicat, cu o mare bogăție de vocabular, dar cu unele trăsături dialectale periferice polono-ucrainene. Astfel:

-y (i) trec în e, de ex.: zdrowia zyczemy, belo (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 536), poselam (*ibidem*, p. 540), uczyniela (*ibidem*, p. 542).

-y trece în i, de ex.: tilko (*ibidem*, p. 541, 559).

Vocala nazală q este folosită corect, spre deosebire de ę care apare denazalizată. De ex.: pamieci, swietego, bedzie, miedzy.

Din punct de vedere al apartenenței dialectale, limba scriptorului respectiv se caracterizează prin trăsături ale dialectelor centrale (de exemplu folosirea cuvintelor cu alternanța vocalică ja: iam sie ziachal, sie ziachac — Hurm. Supl. II, vol. II, p. 539), ceea ce ne poate îndreptăți să presupunem o pregătire în școlile varșoviene (dialect mazovian).

În felul acesta, notînd în mod convențional prin litere pe diecii de polonă analizați, am putea considera că între anii 1532—1629 au scris în limba polonă următorii:

A — sub Petru Rareș, scrisori rămase din 1532, 1540; cunoscător al polonei, dar necunoscător al stilului epistolar polonez, manifestă unele trăsături arhaice, cunoaște slavona, este român.

B — sub Al. Lăpușneanu și Bogdan Lăpușneanu, scrisori rămase din 1558, 1569; (eventual B₁ și B₂). Limba este foarte arhaică, mai ales lexicul, trăsături fonetice dialectale răsăritene, cunoștințe de slavonă, probabil român.

C — sub Ion Vodă, Petru Șchiopul și Ieremia Movilă, au rămas multe scrisori între anii 1573—1604; bun cunoscător al polonei, manifestă unele influențe fonetice dialectale răsăritene și sudice. Este român.

Luca Stroici, mare logofăt al Moldovei, român, bun cunoscător al polonei, manifestă unele trăsături dialectale mazoviene și wielkopolone.

D — sub Miron Barnovschi, scrisori rămase între anii 1627—1629; foarte bun cunoscător al limbii polone, unele trăsături dialectale mazoviene, nu credem că e român.

În cele de mai sus am încercat ca pe baza analizei lingvistice a actelor de cancelarie să caracterizăm în linii mari siluetele scriptorilor de limba polonă de la curtea Moldovei între anii 1532—1629. O confruntare ulterioară cu manuscrisele documentelor discutate ar putea aduce mai multă lumină (și poate date inedite) pentru elucidarea problemei semnalate de noi în articolul de

față. Deocamdată însă se desprinde cu pregnanță concluzia că limba polonă a fost folosită ca limbă de corespondență între curțile domnești din Țările Române și Regatul Poloniei în secolele al XVI-lea — al XVII-lea (cea mai bună dovadă constituind-o *Catalogul anexat*). De asemenea reiese clar că în țările noastre au existat în secolele XVI și XVII cărturari români cunoscători ai acestei limbi (fără a mai aminti pe un Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin sau mitropolitul Dosoftei, care își făcuseră studiile în Polonia) și că în cancelariile de curte, care au avut un profil larg, se elaborau documente în mai multe limbi europene, printre care și polona.

Analiza acestui aspect al diplomatiei noastre vechi este menită deci să adauge câteva date noi la cunoașterea tabloului complex al culturii românești în epoca feudală.

ABREVIERI

Bogdan. <i>Doc.</i>	Ioan Bogdan, <i>Documentele lui Ștefan cel Mare</i> vol. I—II, București, 1913.
Costăchescu, <i>Doc. Bogdan</i>	Mihai Costăchescu, <i>Documente moldovenești de la Bogdan Voievod</i> , București, 1940.
Costăchescu, <i>Doc.</i>	Mihai Costăchescu, <i>Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare</i> , vol. I, Documente interne, vol. II, Documente interne și externe, Iași, 1931—1932.
Costăchescu, <i>Doc. Ștefan</i>	Mihail Costăchescu, <i>Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare</i> , Iași, 1933.
Hasdeu, <i>Arh.</i>	Bogdan Petriceicu Hasdeu, <i>Arhiva istorică a României</i> , vol. I—IV, București, 1865—1867.
Hurm.	<i>Documente privitoare la istoria românilor</i> , culese de Euxodiu de Hurmuzaki, vol. I—XXI, București, 1887—1942.
Hurm. Supl. II	Suplimentul II al colecției citate mai sus, editat de Ioan Bogdan în anii 1893—1900.
Kaluzniacki	Emil Kaluzniacki, <i>Dokumenta moldawskie i multariskie z archiwum miasta Lwowa</i> , Lwow, 1878.
Panaiteescu, <i>Doc.</i>	P. P. Panaiteescu, <i>Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul</i> , București, 1936.
Przylęcki	Stanisław Przylęcki, <i>Ukrainne sprawy</i> , Lwow, 1824.

ANEXA

CATALOGUL DOCUMENTELOR DE LIMBA POLONĂ EMISE DE CANCELARIILE ROMÂNEȘTI PÎNĂ LA ANUL 1700

I. Moldova

1. 1524 (fără dată) — Ștefăniță, voievodul Moldovei, către senatorii Poloniei (Hurm. II, 3, p. 732—734).
2. 1532 (fără dată) — Petru, voievodul Moldovei, către Sigismund, regele Poloniei (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 62—63).
3. 1540 (fără dată) — Scrisoarea unor boieri moldoveni către Sigismund (ibidem, p. 139—141).
4. 1542 ian. 22 — Solia lui Petru Rareș către Sigismund (ibidem, p. 156—158).
5. 1558 aug. 25 — Alexandru Lăpușneanu către Sigismund (ibidem, p. 210—211).
6. 1569 oct. 2 — Jurământul de creedință al lui Bogdan Lăpușneanu către Sigismund August (ibidem, p. 263—265).
7. 1572 iulie 28 — Ion Vodă către Seimul de la Kniszyn (Rsl. XI, p. 300—301).

8. **1572** oct. 16 — Ion Vodă către consilierii regatului polon (Hurm. Supl. II, vol. I p. 270—271).
9. **1573** febr. 10 — Ion Vodă către seimurile regatului polon (ibidem, p. 274—75).
10. **1579** ian. 8 — Petru Șchiopul către negustorii din Lvov (Kahuzniacki, p. 56—57).
11. „ martie 6 — Petru Șchiopul către Jan Zamojski cancelarul și hatmanul regatului polon (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 289—290).
12. **1590** mai 26 — Petru Șchiopul către Jan Zamojski (ibidem, p. 309—310).
13. „ dec. 14 — Petru Șchiopul către Sigismund al III-lea, regele Poloniei (ibidem, p. 315—315).
14. „ dec. 15 — Petru Șchiopul către stavropighia din Lvov (ibidem, p. 317).
15. „ dec. 16 — Luca Stroici logofăt, către stavropighia din Lvov (ibidem, p. 318).
16. „ (fără dată) Luca Stroici logofăt și vornicul Ieremia Movilă către Jan Zamojski cancelarul și hatmanul Poloniei (ibidem, p. 319—320).
17. **1592** iulie 9 — Petru Alxanedrovici (Lăpușneanul), voievodul Moldovei, către Jan (ibidem, p. 321—322).
18. **1593** dec. 29 — Petru, voievodul Moldovei, către J. Zamojski (ibidem, p. 323—24).
19. **1594** martie 5 — Aron Vodă, domnul Moldovei, către J. Zamojski (ibidem, p. 328—329).
20. „ martie 7 — Aron Vodă către J. Zamojski (ibidem, p. 329—330).
21. „ martie 24 — Aron Vodă către J. Zamojski (ibidem, p. 331).
22. „ martie 25 — Aron Vodă către J. Zamojski (ibidem, p. 333).
23. „ apr. 15 — Aron Vodă către J. Zamojski (Panaitecu, Doc., p. 9).
24. **1595** febr. 15 — Aron Vodă către J. Zamojski (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 340—341).
25. „ martie 17 — Aron Vodă către Caspar Povissaczei, hatmanul cazacilor (Panaitecu, Doc., p. 10—11).
26. „ iunie 28 — Ștefan Răzvan către oștirea cazacilor (ibidem, p. 12).
27. „ iulie 1 — Ieremia Movilă, domnul Moldovei, către Sigismund al III-lea (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 342).
28. „ aug. 27 — Jurământul de credință al lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei și al boierilor săi către Sigismund (ibidem, p. 344—345).
29. „ oct. 3 — Ieremia Movilă către Laurentiu Gbiecki, secretarul regelui polon (ibidem, p. 348—349).
30. „ oct. 9 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 350).
31. „ oct. 28 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 367).
32. „ nov. 30 — Luca Stroici logofăt către J. Zamojski (ibidem, p. 368).
33. „ dec. 16 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 371—372).
34. „ dec. 21 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 373—374).
35. **1596** ian. 22 — Ieremia Movilă către Stanislaw Zółkiewski (Panaitecu, Doc., p. 17—18).
36. „ martie 2 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 377—378).
37. „ martie 19 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 381—382).
38. „ apr. 28 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 386).
39. „ mai 15 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 387—388).
40. „ iunie 18 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 389).
41. „ iulie 8 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 390—391).
42. „ aug. 12 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 393).
43. „ aug. 28 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 395).
44. „ oct. 4 — Ieremia Movilă către Stanislaw Zółkiewski (Panaitecu, Doc., p. 27—28).
45. „ oct. 27 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 399).
46. „ nov. 23 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 403).
47. „ nov. 25 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 404—405).
48. „ dec. 18 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 406).
49. „ dec. 24 — Ieremia Movilă către J. Potocki, starostele Cămenii (Panaitecu, Doc., p. 36—37).
50. „ dec. 28 — Ieremia Movilă către J. Potocki (ibidem, p. 39).
51. **1597** febr. 10 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 413).
52. „ apr. 15 — Luca Stroici logofăt către J. Zamojski (ibidem, p. 415).
53. „ apr. 29 — Luca Stroici logofăt către J. Zamojski (ibidem, p. 416).
54. „ mai 18 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 417).
55. „ iunie 8 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 419—420).
56. „ aug. 22 — Ieremia Movilă către regele Sigismund (ibidem, p. 422).
57. „ aug. 29 — Ieremia Movilă către regele Sigismund (ibidem, p. 423—424).
58. „ sept. 5 — Ieremia Movilă către Christoph Radziwill, voievodul Wilnei, și mare hatman al principatului Lituaniei (ibidem, p. 426).

170. **1601** martie 28 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 24).
171. „ mai 9 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 32).
172. „ mai 15 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 33).
173. „ iunie 30 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 38—39).
174. „ iulie 5 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 47—48).
175. „ iulie 26 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 52—53).
176. „ aug. 9 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 54—55).
177. „ aug. 11 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 56).
178. „ aug. 21 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 57—58).
179. „ aug. 28 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (Panaitescu, Doc., p. 158—159).
180. „ sept. 1 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 61—62).
181. „ sept. 1 — Ieremia Movilă către Leone Sapieha, cancelarul voievodatului Lituaniei (Hasdeu, Arh. III, p. 38—39).
182. „ sept. 30 — Ieremia Movilă către Sigismund al III-lea (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 64—65).
183. „ oct. 18 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 66—67).
184. „ oct. 22 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 67—69).
185. „ nov. 29 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 75—76).
186. „ dec. 19 — Ieremia Movilă către Aleksander Koniecpolski (Panaitescu, Doc., p. 160).
187. „ dec. 28 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 78).
188. **1602** ian. 11 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 95—96).
189. „ martie 12 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 113—114).
190. „ martie 12 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 116—117).
191. „ martie 12 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 118—119).
192. „ martie 24 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 123).
193. „ martie 24 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 124—125).
194. „ apr. 12 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 135).
195. „ mai 26 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 160).
196. „ iunie 10 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 166—167).
197. „ iunie 21 — Ieremia Movilă către J. Potocki, generalul Podoliei (ibidem, p. 171).
198. „ iulie 4 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 172).
199. „ iulie 8 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 173—174).
200. „ iulie 9 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 175—176).
201. „ iulie 18 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 181—182).
202. „ aug. 2 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 187—188).
203. „ aug. 14 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 191—192).
204. „ oct. 7 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 227—229).
205. „ oct. 9 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 231).
206. „ oct. 21 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 234—235).
207. „ oct. (?) Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 236).
208. „ dec. 4 — Luca Stroici către J. Zamojski (ibidem, p. 242—243).
209. **1603** ian. 9 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 244).
210. „ ian. 13 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 245—246).
211. „ ian. 17 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 247—248).
212. „ ian. 31 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 254—255).
213. „ ian. 31 — Ieremia Movilă către senatorii regatului polon (ibidem, p. 256—257).
214. „ ian. 31 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 258).
215. „ febr. 4 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 259).
216. „ febr. 5 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 260—261).
217. „ febr. 5 — Ieremia Movilă către senatorii din seimul de la Cracovia (ibidem, p. 263).
218. „ febr. 15 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 266).
219. „ febr. 15 — Luca Stroici către J. Zamojski (ibidem, p. 267).
220. „ febr. 20 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 268—270).
221. „ martie 4 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 274).
222. „ martie 12 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 275—276).
223. „ iunie 7 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 285—286).
224. „ iunie 28 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 288).
225. „ iulie 28 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 290—292).
226. „ sept. 12 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 296—297).
227. „ sept. 29 — Simeon Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 299—300).
228. „ sept. 29 — Simeon Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 301).
229. „ sept. 30 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 302—304).

230. **1603** oct. 25 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 308—309).
 231. „ oct. 25 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 310).
 232. „ oct. 29 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 311).
 233. „ nov. 28 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 318—319).
 234. „ nov. 29 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 321—322).
 235. **1604** ian. 18 — Ieremia Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 327).
 236. „ mai 23 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 335—336).
 237. „ oct. 8 — Ieremia Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 340—341).
 238. „ oct. 17 — Luca Stroici către J. Zamojski (ibidem, p. 342).
 239. **1605** iunie 13 — Eleisabeta Movilă către Leone Sapieha, cancelarul voievodatului Lituania (Hasdeu, Arh. III, p. 44—45).
 240. **1608** (fără dată) Constantin Movilă, domnul Moldovei către Janusz Ostrogski, castelanul Cravoviei (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 352—353).
 241. **1609** ian. 20 — Constantin Movilă către Matei Pstrokowski, cancelarul Poloniei (ibidem, p. 354—355).
 242. „ febr. 25 — Constantin Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 355—356).
 243. **1611** iulie 27 — Declarația lui Constantin Movilă, domnul Moldovei (ibidem, p. 359—360).
 244. „ iulie 30 — Privilegiul dat de Constantin Movilă și de mama sa stavropighiei din Lvov (ibidem, p. 361).
 245. **1612** mai 4 — Ștefan Tomșa, domnul Moldovei către regele Poloniei (ibidem, p. 362—363).
 246. „ oct. 8 — Tratatul de pace între regele Poloniei și Ștefan Tomșa și jurământul de credință al acestuia (ibidem, p. 369—371).
 247. **1613** febr. 18 — Elisabeta Movilă către Leone Sapieha, cancelarul voievodatului Lituania (Hasdeu, Arh. III, p. 46—47).
 248. „ iulie 7 — Elisabeta Movilă către membrii stavropighiei din Lvov (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 375).
 249. „ iulie 4 — Ștefan Tomșa către regele Poloniei (ibidem, p. 376—377).
 250. **1614** iunie 12 — Scrisoarea unui necunoscut (de la Sorocea) către voievodul de Kiev (ibidem, p. 385).
 251. „ aug. 17 — Margareta Movilă către membrii stavropighiei din Lvov (ibidem, p. 388).
 252. „ sept. 6 — Instrucțiunile date ambasadorilor lui Tomșa care s-au prezentat la regele Poloniei (ibidem, p. 388—389).
 253. **1620** oct. 12 — Alexandru Ilișă către voievodul de Kiev (ibidem, p. 480—481).
 254. „ dec. 23 — Todoi, pircălab de Sorocea către Stanislaw Zamojski, starostele de Szarogrod (ibidem, p. 489).
 255. **1622** iunie 14 — Scrisoarea voievodului moldovean către regele Poloniei (ibidem, p. 522—523).
 256. **1624** iulie 15 — Radu Mihnea Corvin către Toma Zamojski (ibidem, p. 525).
 257. „ iulie 15 — Radu Mihnea Corvin către regele Poloniei (ibidem, p. 526).
 258. „ sept. 13 — Radu Mihnea către hatmanul Poloniei (ibidem, p. 527—528).
 259. „ oct. 26 — Radu Mihnea Corvin către Toma Zamojski (ibidem, p. 529).
 260. **1627** mai 12 — Miron Barnovschi, domnul Moldovei către breasla stavropighiei din Lvov (ibidem, p. 536).
 261. „ iulie 4 — Miron Barnovschi către Ștefan Chmielecki (ibidem, p. 539).
 262. „ iulie 11 — Miron Barnovschi către Ștefan Chmielecki (ibidem, p. 540—541).
 263. „ iulie 17 — Miron Barnovschi către regele Poloniei (ibidem, p. 542).
 264. „ iulie 17 — Miron Barnovschi către Maximilian Przerembski, castelan de Sieradz (ibidem, p. 545).
 265. „ iulie 23 — Miron Barnovschi către regele Poloniei (ibidem, p. 550).
 266. „ sept. 14 — Miron Barnovschi către Ștefan Chmielecki (ibidem, p. 559—560).
 267. „ oct. 15 — Miron Barnovschi către Maximilian Przerembski (ibidem, p. 566—568).
 268. „ oct. 15 — Miron Barnovschi către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 570—571).
 269. „ nov. 10 — Miron Barnovschi către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 573).
 270. „ nov. 16 — Miron Barnovschi către regele Poloniei (ibidem, p. 574).
 271. „ (fără dată) Propunerile lui Miron Barnovschi privitoare la încheierea păcii cu turcii trimise prin Grama stolnicul și Zora sulgerul (ibidem, p. 575—576).
 272. „ nov. 18 — Miron Barnovschi către Toma Zamojski vice-cancelarul Poloniei (ibidem, p. 583).
 273. **1628** iunie 9 — Miron Barnovschi către regele Poloniei (Przylecki, p. 23—24).
 274. „ iulie 20 — Miron Barnovschi către Ștefan Chmielecki (ibidem, p. 28—29).
 275. „ iulie 30 — Miron Barnovschi către N. Potocki, starostele Podolei (ibidem, p. 29—30).
 276. „ aug. 15 — Miron Barnovschi către St. Chmielecki (ibidem, p. 30—31).
 277. „ aug. 18 — Miron Barnovschi către St. Chmielecki (ibidem, p. 31—32).

278. 1629 iulie 3 — Miron Barnovschi către St. Lubomirski, voievodul Ucrainei subcarpatice (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 584—585).
279. „ iulie 21 — Miron Barnovschi către breasla stavropighiei din Lvov (ibidem, p. 586).
280. „ oct. 20 — Miron Barnovschi către vice-cancelarul regatului polon (ibidem, p. 588—589).
281. 1632 iulie 13 — Alexandru Iliaș, domnul Moldovei către Toma Zamojski (ibidem, p. 600—601).
282. 1634 sept. 30 — Moise Movilă către Stanislaw Koniecpolski, hatmanul Poloniei (ibidem, p. 611).
283. 1639 mai 13 — Vasile Lupu către voievodul de Sandomir (ibidem, p. 617—618).
284. „ iunie 26 — Vasile Lupu către Ecaterina Zamojska, văduva cancelarului polon (ibidem, p. 619—620).
285. „ iulie 22 — Vasile Lupu către castelanul Cracoviei (ibidem, p. 621—622).
286. 1641 ian. 12 — Vasile Lupu către breasla stavropighiei din Lvov (Hurm. Supl. II, vol. III, p. 1).
287. 1644 nov. 8 — Nicolae Catargi vistiernicul Moldovei către Janusz Radziwill, șambela-Lituaniei (ibidem, p. 11—12).
288. 1645 sept. 21 — Vasile Lupu către judele Podoliei (ibidem, p. 15—16).
289. 1651 oct. 21 — Vasile Lupu către Alexander Koniecpolski, stegarul Poloniei (ibidem, p. 31).
290. 1655 martie 26 — Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei către Jerzy Tyniecki, secretarul cancelariei regale (ibidem, p. 60—61).
291. 1656 martie 30 — Registrul lucrurilor lăsate de Moise Movilă spre păstrare la stavropighia din Lvov (ibidem, p. 69).
292. 1658 apr. 15 — Decretul lui Gheorghe Ghica către negustorii din Galiția (ibidem, p. 71).
293. 1659 febr. 1 — Lista lucrărilor lăsate de Moise Movilă spre păstrare la stavropighia din Lvov (ibidem, p. 72—73).
294. „ dec. 9 — Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei către consilierii municipali din (ibidem, p. 74).
295. „ (fără dată) Moise Movilă către stavropighia din Lvov (ibidem, p. 75).
296. 1660 (fără dată) Moise Movilă către stavropighia din Lvov (ibidem, p. 76).
297. 1671 ian. 26 — Duca, voievodul Moldovei către stavropighia din Lvov (ibidem, p. 84—85).
298. „ (fără dată) Declarația lui Gheorghe Ursachi, vistiernicul Moldovei (ibidem, p. 185—186).
299. „ iulie 13 — Duca Voievod: act referitor la negoțul dintre Ursachi din Iași și Alexandru Balaban din Lvov (ibidem, p. 187—188).
300. „ aug. 3 — Înțelegere între Gheorghe Ursachi și A. Balaban (ibidem, p. 190—197).
301. 1672 (fără dată) Chitanța a lui Duca Voievod (ibidem, p. 206—207).
302. 1679 dec. 18 — Hotărârea comisiei de proces în problema negoțului dintre Ursachi și Balaban (ibidem, p. 208).
303. 1680 iunie 21 — Duca Voievod sentință de întemnițare a lui Ursachi (ibidem, p. 210).
304. „ oct. 17 — Duca Voievod lui Alexandru Balaban (ibidem, p. 209).
305. 1681 iunie 20 — Alexandru Buhuș, hatmanul Moldovei către Mikołaj Izykowski (ibidem, p. 134).
306. 1682 dec. 10 — Decretul lui Duca Vodă în procesul dintre Ursachi și Balaban (ibidem, p. 213).
307. 1687 apr. 3 — Diamant, clucer în Moldova către subtezaurarul Poloniei (ibidem, p. 159).
308. „ iulie 12 — Constantin Cantemir, voievodul Moldovei către Marcin Zamojski, tezaurarul Poloniei (ibidem, p. 168).
309. „ aug. 28 — Constantin Cantemir către Marcin Zamojski (ibidem, p. 169—170).
310. 1688 ian. 29 — Constantin Cantemir către Marcin Zamojski (ibidem, p. 172—173).
311. „ oct. 23 — Ștefan Petriceicu, fostul domn al Moldovei către Marcin Zamojski (ibidem, p. 180).
312. 1689 febr. 4 — Constantin Cantemir către regele Poloniei (ibidem, p. 182—183).
313. 1694 febr. 24 — Constantin Duca, voievodul Moldovei către stavropighia din Lvov (ibidem, p. 232—233).

II Țara Românească

1. 1595 iulie 15 — Mihai Viteazul către Jan Potocki, starostele Cameniței (Panaitescu, Doc., p. 13—14).
2. 1596 martie 7 — Mihai Viteazul către hatmanul cazacilor (ibidem, p. 19—20).

3. 1596 martie 16 — Mihai Viteazul către Sigismund al III-lea (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 379—380).
4. „ aug. 25 — Mihai Viteazul către Stanislaw Hański (Panaiteescu, Doc., p. 25).
5. 1597 mai 20 — Mihai Viteazul către J. Zamojski (Hurm. Supl. II, vol. I, p. 418—419).
6. 1598 (fără dată) Boierii munteni Dan vistiernicul, Vintilă clucerul și alții către J. Zamojski (ibidem, p. 487—488).
7. „ oct. 10 — Mihai Viteazul către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 483).
8. 1600 febr. 4 — Mihai Viteazul către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 577—578).
9. „ martie 11 — Mihai Viteazul către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 583—584).
10. „ mai 21 — Mihai Viteazul către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 600—601).
11. „ mai 22 — Mihai Viteazul către Sebastian Lubomirski, castelanul de Belz (ibidem, p. 603).
12. 1601 ian. 11 — Simeon Movilă, domnul Țării Românești către Sigismund al II-lea (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 4—5).
13. „ apr. 23 — Dan, logofătul Țării Românești către J. Zamojski (ibidem, p. 30—31).
14. „ mai 28 — Simeon Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 34).
15. „ iulie 5 — Simeon Movilă către J. Potocki (Panaiteescu, Doc., p. 157).
16. „ nov. 1 — Simeon Movilă către regele Poloniei (Hurm. Supl. II, vol. II, p. 70—71).
17. „ nov. 5 — Simeon Movilă către J. Zamojski (ibidem, p. 71—72).
18. „ nov. 13 — Simeon Movilă către regele Poloniei (ibidem, p. 74).
19. 1602 ian. 2 — Simeon Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 94).
20. „ martie 12 — Simeon Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 120—121).
21. „ mai 4 — Simeon Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 150).
22. „ sept. 8 — Simeon Movilă către Sigismund al III-lea (ibidem, p. 210).
23. 1603 febr. 10 — Mitropolitul și boierii munteni către regele Poloniei (ibidem, p. 264—265).
24. 1604 apr. 9 — Boierii munteni către J. Zamojski (ibidem, p. 331—333).
25. 1635 martie 11 — Matei Basarab către Toma Zamojski (Hurm. Supl. II, vol. III, p. 612—613).
26. 1636 martie 11 — Matei Basarab către Cristoph Radziwill (ibidem, p. 614).
27. „ aug. 28 — Matei Basarab către Cristoph Radziwill (ibidem, p. 615—616).
28. 1689 ian. 11 — Constantin Cantacuzin scrie din București regelui Poloniei (ibidem, p. 181—182).

ДОКУМЕНТЫ КАНЦЕЛЯРИЙ РУМЫНСКИХ ГОСПОДАРЕЙ ПОЛЬСКОЙ РЕДАКЦИИ (XVI—XVII ВВ.)

(Резюме)

Исходя из материала польских документов о румынских княжествах, опубликованных Иоаном Богданом в фундаментальном собрании «Хурмузаки» (3 тома), автор статьи подчеркивает заслуги основоположника румынской научной славистики как издателя первого объемного собрания выпущенных документов. (Начало было положено Хашдеу в «Историческом архиве Румынии»).

Далее автор анализирует лишь документы польской редакции, созданные в канцеляриях Молдовы и Валахии (их перечень приводится в приложении). В подавляющем большинстве случаев они представляют собой дипломатическую переписку с польскими правителями и сановниками. В статье отмечается, что эти документы, количество которых может быть увеличено в процессе новых изысканий (автор использует наряду с изданными И. Богданом документами и польские документы, опубликованные Станиславом Пшилецким, Б. П. Хашдеу, М. Костэреску, Е. Калужняцким, П. П. Панаитеску), представляют собой особый раздел в истории древней румынской дипломатии — польско-румынская дипломатия. Ее следует изучать вместе с латино-славяно- и греко-румынской дипломатией.

Польско-румынская дипломатия свидетельствует о высокой культуре румынских книжников и возможностях румынской дипломатии того времени. Она представляет собой важнейший этап в истории румыно-польских отношений. В своем появлении и развитии она продолжала общую линию развития исторических и культурных румыно-польских отношений в XVI—XVII веках. В заключении автор уточняет создание своего рода «Корпуса» румынских документов, написанных на польском языке, который должен быть издан в соответствии с филологическими методами, непосредственно по оригиналам, хранящимся в архивах. (И. Богдан использовал неточные копии, сделанные чиновниками, в результате чего был вынужден сделать многочисленные поправки, основываясь на догад-

ках). Подобного рода Корпус предоставит историкам вполне надежные тексты и поможет филологам определить происхождение и принадлежность к культурной среде различных, писцов канцелярий, в которых были созданы эти документы. Со всеми оговорками, продиктованными состоянием текстов, автор пытается впервые их изучить более досконально.

DOCUMENTS EN POLONAIS ÉMANANT DE LA CHANCELLERIE DES PRINCES ROUMAINS (XVIe — XVIIe s.)

(Résumé)

Les trois volumes de *documents polonais* concernant les pays roumains, publiés par Ioan Bogdan dans la grande collection «Hurmuzaki» permettent à l'auteur de mettre en relief le mérite du père de la slavistique scientifique roumaine en tant qu'éditeur du premier recueil massif de pareils actes. (Le début en avait été marqué par Hasdeu dans l'«Arhiva istorică a României»).

L'article s'occupe ensuite exclusivement des actes rédigés en polonais dans les chancelleries de Moldavie et de Valachie (on en trouvera le catalogue en *annexe*). Ce sont dans leur extrême majorité des pièces de correspondance diplomatique avec les souverains et hauts dignitaires de Pologne. Ces actes, dont on peut accroître le nombre grâce à de nouvelles recherches (l'article utilise, en dehors des actes publiés par I. Bogdan, les documents polonais édités par Stanislaw Przyłeki, B. P. Hasdeu, M. Costăchescu, E. Kaluzniacki, P. P. Panaitescu), constituent un chapitre à part de la diplomatie roumaine ancienne, la *diplomatie polono-roumaine*. Ils ont droit comme tels, à être étudiés sur le même plan que la diplomatie latino-roumaine, slavo-roumaine et gréco-roumaine.

La diplomatie polono-roumaine prouve les horizons culturels des érudits roumains, ainsi que les possibilités dont disposait la diplomatie roumaine de l'époque. Elle représente un chapitre important de l'histoire des relations roumano-polonaises, car elle épouse, dans son apparition et son évolution, le courbe générale des relations historiques et culturelles roumano-polonaises aux XVIe et XVIIe siècles. L'auteur préconise en conséquence l'élaboration d'un corpus des documents roumains rédigés en polonais, corpus édité conformément aux méthodes philologiques et directement sur les pièces originales d'archives (I. Bogdan a utilisé des copies défectueuses effectuées par des stipendiés, ce qui l'a obligé à maintes corrections conjecturales). Un pareil corpus mettrait à la disposition des historiens des textes entièrement dignes de leur confiance et permettrait aux philologues de déterminer l'origine et le degré de culture des divers notaires des chancelleries où ces documents ont été élaborés. Avec toutes les précautions de rigueur, du fait de l'état des textes, l'auteur tente ici pour la première fois une étude de ce genre.